

УДК 658.15:330.36.053-026.37

Тетяна Павлівна ГУДЗЬ

кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів та банківської справи,
ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», e-mail: gtp9@ukr.net

**ДІАГНОСТИКА СТАТИЧНОЇ ТА ДИНАМІЧНОЇ ФІНАНСОВОЇ
РІВНОВАГИ ПІДПРИЄМСТВА**

Гудзь, Т. П. *Діагностика статичної та динамічної фінансової рівноваги підприємства // Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. праць; за ред. М. І. Зверькова (голов. ред.) та ін. (ISSN 2313-4569). – Одеса: Одеський національний економічний університет. – 2017. – № 1 (62). – С. 180–186.*

Анотація. У статті досліджено фінансову рівновагу з метою розмежування її статичного й динамічного станів, характеристики їх кількісних параметрів, виявлення особливостей прояву, причин відхилення від рівноважних умов. Обґрунтовано заходи щодо збалансування фінансового стану для забезпечення сталого розвитку підприємства. Досягнення поставленої мети здійснено за допомогою таких загальнонаукових і спеціальних методів дослідження: діалектичного підходу, індукції та дедукції, аналізу коефіцієнтів, ранжування і трендового аналізу. Проаналізовано фінансовий стан ПАТ «Мотор Січ» на предмет дотримання умов статичної й динамічної фінансової рівноваги. Виявлено причини відхилень фінансового стану даного підприємства від статичних й динамічних параметрів фінансової рівноваги. Запропоновано заходи щодо досягнення ПАТ «Мотор Січ» фінансової рівноваги у статичній та динамічній її формах, що дозволить зміцнити фінансовий потенціал підприємства.

Ключові слова: статична фінансова рівновага; динамічна фінансова рівновага; індикатор фінансової стійкості; фінансові активи; нефінансові активи; капітал.

Татьяна Павловна ГУДЗЬ

кандидат экономических наук, доцент кафедры финансов и банковского дела,
ВУЗ Укоопсоюза «Полтавский университет экономики и торговли», e-mail: gtp9@ukr.net

**ДИАГНОСТИКА СТАТИЧЕСКОГО И ДИНАМИЧЕСКОГО
ФИНАНСОВОГО РАВНОВЕСИЯ ПРЕДПРИЯТИЯ**

Гудзь, Т. П. *Діагностика статического и динамического финансового равновесия предприятия // Вестник социально-экономических исследований: сб. науч. работ; под ред. М. И. Зверькова (глав. ред.) и др. (ISSN 2313-4569). – Одесса: Одесский национальный экономический университет. – 2017. – № 1 (62). – С. 180–186.*

Аннотация. В статье исследовано финансовое равновесие с целью разграничения его статического и динамического состояний, характеристики их количественных параметров, выявления особенностей проявления, причин отклонения от равновесных условий. Обоснованы меры по сбалансированию финансового состояния для обеспечения устойчивого развития предприятия. Достижение поставленной цели осуществлено с помощью таких общенаучных и специальных методов исследования: диалектического подхода, индукции и дедукции, анализа коэффициентов, ранжирования и трендового анализа. Проанализировано финансовое состояние ОАО «Мотор Сич» на предмет соблюдения условий статического и динамического финансового равновесия. Выявлены причины отклонений финансового состояния данного предприятия от статических и динамических параметров финансового равновесия. Предложены меры по достижению ОАО «Мотор Сич» финансового равновесия в статическом и динамическом состояниях, что позволит укрепить финансовый потенциал предприятия.

Ключевые слова: статическое финансовое равновесие; динамическое финансовое равновесие; индикатор финансовой устойчивости; финансовые активы; нефинансовые активы; капитал.

Tetiana GUDZ

PhD in Economics, Associate Professor, Department of Finance and Banking,
Poltava University of Economics and Trade, e-mail: gtp9@ukr.net

**DIAGNOSIS OF ENTERPRISE STATIC AND DYNAMIC
FINANCIAL EQUILIBRIUM**

Gudz, T. (2017). *Diagnosis of enterprise static and dynamic financial equilibrium*. Ed.: M. Zveryakov (ed.-in-ch.) and others [Diahnostyka statychnoi ta dynamichnoi finansovoi rinvovahy pidpriumstva; za red.: M. I. Zveriyakova (gol. red.) ta in.], *Socio-economic research bulletin; Visnyk social'no-ekonomichnykh doslidzhen'* (ISSN 2313-4569), Odessa National Economic University, Odessa, No. 1 (62), pp. 180–186.

Abstract. The article investigates the financial equilibrium for the purpose of distinction between its static and dynamic states, characteristics of their quantitative parameters, detection of display features, reasons for deviations from equilibrium conditions. The measures of balancing financial condition for enterprise sustainable development are grounded. Achieving the desired goal is implemented by using the following general scientific and specific research methods: dialectical approach, induction and deduction, ratio analysis, ranking and trend analysis. The financial condition of JSC «Motor Sich» for compliance with the conditions of static and dynamic financial equilibrium is analyzed. The reasons for deviations of financial condition of this enterprise from static and dynamic parameters of financial equilibrium are identified. The measures to achieve financial equilibrium of JSC «Motor Sich» in its static and dynamic forms are proposed, that will strengthen the enterprise financial capacity.

Keywords: static financial equilibrium; dynamic financial equilibrium; financial stability indicator; financial assets; non-financial assets; capital.

JEL classification: G320; G390

Постановка проблеми у загальному вигляді. Одним із завдань фінансового менеджменту підприємства є забезпечення його фінансової рівноваги в процесі розвитку. Тому кількісна оцінка фінансової рівноваги є важливим інструментом в процесі управління нею. Для прийняття обґрунтованих рішень щодо управління фінансовою рівновагою системи фінансового менеджменту необхідно володіти повною картиною її циклічного розвитку. У зв'язку з цим важливо розпізнавати стани статичної та динамічної фінансової рівноваги підприємства, зміна яких характеризує процес її циклічного розвитку. Забезпечення фінансової рівноваги є основою не лише фінансової стабільності підприємства, а також його конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості. На цій підставі актуалізуються питання об'єктивної та адекватної ідентифікації циклічних станів фінансової рівноваги підприємства.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Першим, хто розмежував статичну та динамічну рівноваги, був Л. Вальрас. За визначенням вченого, статична рівновага – «це фіксована рівновага, яка відповідає заданим вихідним умовам», а динамічна – «це рухома рівновага, яка досягається знову після постійного її порушення внаслідок зміни вихідних умов» [1, с.8]. Автор статті розглядає статичну рівновагу як піковий поріг на шляху висхідної фази циклу розвитку системи, за яким слідує спадна хвиля. Іншими словами, статична рівновага є переломною точкою в процесі циклічної життєдіяльності системи. Втім, у статичному стані система не розвивається. Економічною наукою можливість розвитку системи пов'язується зі станом динамічної рівноваги, який визначається закономірностями ентропійного балансу.

Найбільш глибоко питання діагностики фінансової рівноваги підприємства досліджені в працях таких вчених, як: І. О. Бланк [2], О. О. Терещенко [3], Т. Є. Унковська [4]. Втім, розмежування методологічного апарату для дослідження статичної та динамічної фінансової рівноваги найбільш повно обґрунтовано Л. А. Костирко [5] та О. В. Грачовим [6].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, представлений в економічній науці арсенал методичних розробок для аналізу статичної та динамічної фінансової рівноваги підприємства залишається мало розвиненим. Однією з причин цього є вузькість практичного застосування розроблених методик, яка стримує розвиток та удосконалення методологічного апарату діагностики фінансової рівноваги підприємства. Складність явища фінансової рівноваги, мінливість її форм вимагає широкої практики досліджень на вітчизняних підприємствах з метою своєчасного виявлення фінансових проблем, невирішення яких може створювати перешкоди в реалізації стратегії сталого розвитку їх діяльності.

Постановка завдання. Обґрунтована у нашій статті «Формування фінансової рівноваги підприємства: методологічний аспект» закономірність розвитку фінансової

рівноваги, першим її етапом визнає збалансування ліквідності [7, с.9]. Кількісну оцінку першого рівня формування фінансової рівноваги, досягнення якого виступає основою стабільної платоспроможності підприємства, проведемо з використанням методики, запропонованої О. В. Грачовим, на прикладі ПАТ «Мотор Січ» [8].

Виклад основного матеріалу дослідження. Для фінансового менеджменту підприємства важливо знати скільки власних джерел у грошовій формі є в розпорядженні та на яку суму можна розраховувати після погашення боргів на кожну звітну дату. Відповіді на ці запитання дозволяє знайти індикатор фінансової стійкості, який характеризує статичний стан фінансової рівноваги підприємства. Він має дві форми вираження: абсолютну (сума грошового капіталу, що визначається як різниця між власним капіталом та нефінансовими активами) й відносну (індикатор як співвідношення фінансових активів із зобов'язаннями). Фінансові активи включають грошові кошти, коротко- та довгострокові фінансові інвестиції й дебіторську заборгованість. Матеріально-уречевлені об'єкти майна підприємства відносять до нефінансових активів. Розглянемо результати розрахунку цих показників для ПАТ «Мотор Січ» (табл. 1).

Таблиця 1

Стан статичної фінансової рівноваги ПАТ «Мотор Січ»
за період з 01.01.2013 р. до 01.10.2016 р. (розраховано автором за даними [8])

Показник	01.01.2013 р.	01.01.2014 р.	01.01.2015 р.	01.01.2016 р.	01.10.2016 р.
Фінансові активи, тис. грн.	2850101	3045913	3891955	4230099	6095558
Нефінансові активи, тис. грн.	8862108	10150197	12692987	16526442	19227972
Фінансовий важель у структурі активів (ФВА), одиниць	0,322	0,300	0,307	0,256	0,317
Власний капітал, тис. грн.	7846197	9242542	10768237	14234040	16010514
Зобов'язання, тис. грн.	3866012	3953568	5816705	6522501	9313016
Фінансовий важель у структурі капіталу (ФВК), одиниць	2,030	2,338	1,851	2,182	1,719
Грошовий капітал, тис. грн.	-1015911	-907655	-1924750	-2292402	-3217458
Індикатор фінансової стійкості (ІФС), одиниць	0,885	0,911	0,848	0,861	0,833
Стан статичної фінансової рівноваги	Чисте запозичення				

Проведені розрахунки свідчать про те, що індикатор фінансової стійкості (ІФС) підприємства є меншим одиниці, а його абсолютна величина характеризується від'ємним значенням грошового капіталу. Це означає, що ПАТ «Мотор Січ» на кожну звітну дату мало чисте запозичення, обсяг якого стабільно зростав впродовж 2013–2015 рр. та трьох кварталів 2016 р. Від'ємне значення грошового капіталу за вказаний період збільшилося в три рази. Отже, на підприємстві спостерігається відхилення від стану статичної фінансової рівноваги на кожну звітну дату.

Перебування індикатору фінансової стійкості ПАТ «Мотор Січ» у зоні чистого запозичення, як показано на рис. 1, свідчить про стабільне нарощування зобов'язань.

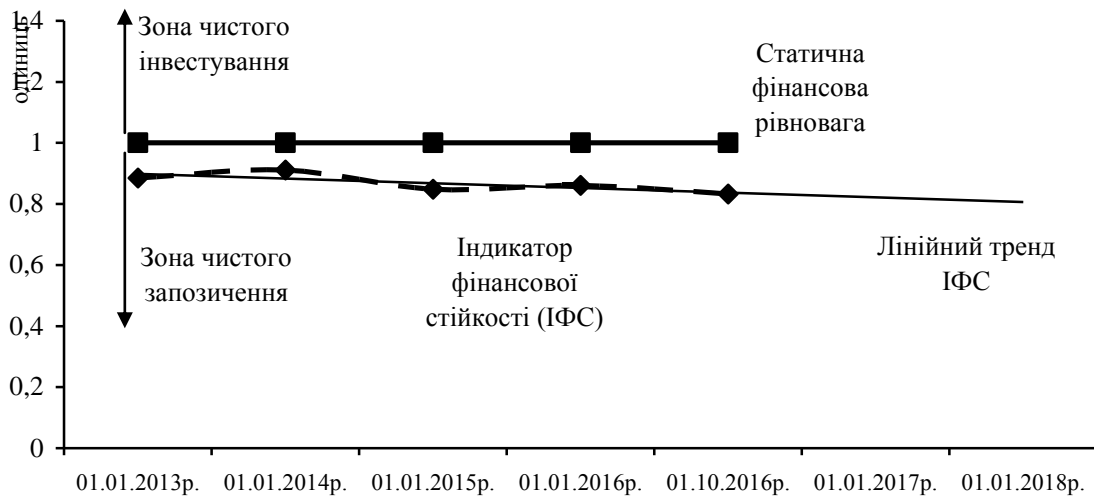

Рис. 1. Тенденція щодо зміни індикатора фінансової стійкості ПАТ «Мотор Січ» за період з 01.01.2013 р. до 01.10.2016 р. та його прогнозний тренд на 2017–2018 рр. (побудовано автором на основі даних табл. 1)

Внаслідок цього підвищилася роль фінансового важеля капіталу (ФВК) на підприємстві, який суттєво впливає на його рентабельність. Водночас звузились межі впливу фінансового важеля активів (ФВА) на платоспроможність підприємства. Ситуація, за якої $ФВА < ФВК, ІФС < 1$, а грошовий капітал стабільно нижчий нуля, характеризує незбалансованість структури активів та капіталу ПАТ «Мотор Січ» з точки зору дотримання умов статичної фінансової рівноваги першого рівня. Більше того, прогноз свідчить про подальше відхилення підприємства від стану статичної фінансової рівноваги (рис. 1).

Беручи до уваги зниження на чверть абсолютного рівня прибутковості ПАТ «Мотор Січ» впродовж трьох кварталів 2016 р. порівняно з аналогічним періодом 2015 р., варто визнати, що втрата контролю хоча б над одним із фінансових важелів може становити загрозу розбалансування фінансового стану підприємства. Більш глибоко дослідити причини відхилення підприємства від стану фінансової рівноваги дозволить аналіз показників її динамічного стану (табл. 2).

Таблиця 2

Показники динамічної фінансової рівноваги ПАТ «Мотор Січ» за 2013–2015 рр. та дев'ять місяців 2016 р. (розраховано автором за даними [8])

Показник Значення та ранг за період	Темп росту власного капіталу (Т ^{ВК})	Темп росту фінансових активів (Т ^{ФА})	Темп росту сукупного капіталу (Т ^К)	Темп росту нефінансових активів (Т ^{НФА})	Темп росту зобов'язань (Т ^З)
	Нормативний ранг				
	1	2	3	4	5
2013 р.					
- величина, %	117,8	106,9	112,7	114,5	102,3
- ранг, одиниць	1	4	3	2	5
2014 р.					
- величина, %	116,5	127,8	125,7	125,1	147,1
- ранг, одиниць	5	2	3	4	1
2015 р.					
- величина, %	132,2	108,7	125,2	130,2	112,1
- ранг, одиниць	1	5	3	2	4
За 9 місяців 2016 р.					
- величина, %	113,2	144,2	122,5	116,9	142,8
- ранг, одиниць	5	1	3	4	2

Характеристику умов дотримання динамічної фінансової рівноваги у ПАТ «Мотор Січ» будемо проводити шляхом перевірки дотримання співвідношення (1) [6, с.85], складові якого розшифровані в табл. 2:

$$T^{BK} \geq T^{\Phi A} \geq T^K \geq T^{H\Phi A} \geq T^3 \quad (1)$$

Порівняння темпів росту фінансових показників ПАТ «Мотор Січ» свідчить про невиконання умов динамічної фінансової рівноваги з певною мірою волатильності. Їх порушення пов'язане з випереджаючими темпами росту зобов'язань підприємства відносно власного капіталу, а також із диспропорцією інтенсивності зміни нефінансових та фінансових активів. Вираженою особливістю характеру порушень фінансової рівноваги є зосередження залученого капіталу в фінансових активах, які є більш мобільними в управлінні. Це означає, що виявлене відхилення фінансового стану ПАТ «Мотор Січ» від стану фінансової рівноваги не є критичним, але потребує негайного реагування з боку фінансового менеджменту для врегулювання. Для повернення підприємства до стану фінансової рівноваги наявний запас ліквідності має бути ефективно використаний, що забезпечить зростання чистого прибутку, а на його основі прискорить збільшення власного капіталу, темп росту якого за умовами динамічної фінансової рівноваги має бути найвищим.

Важливим є висновок про те, що стійких у часі диспропорцій в розвитку основних фінансових показників у ПАТ «Мотор Січ» не виявлено. Динамічність відхилень від еталонного стану фінансової рівноваги свідчить про високу ймовірність ефективності застосування важелів управління змінами на підприємстві.

На рис. 2 відображена віддаленість фактичного фінансового стану ПАТ «Мотор Січ» від еталонного профілю динамічної фінансової рівноваги.

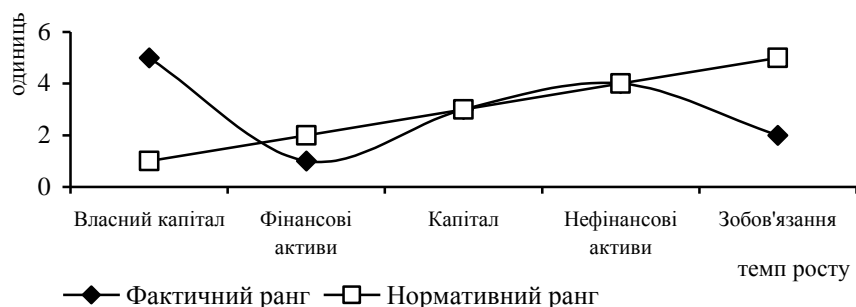

Рис. 2. Відповідність фактичного фінансового стану ПАТ «Мотор Січ» впродовж трьох кварталів 2016 р. нормативній шкалі рангів показників динамічної фінансової рівноваги (побудовано автором на основі даних табл. 2)

Фактично тільки два показника із п'яти – темпи росту всього капіталу та нефінансових активів – на шкалі динамічної фінансової рівноваги займають відведені їм нормативні ранги. Це означає, що причини розбалансованості полягають, по-перше, в порушенні співвідношення в процесах інтенсивності зміни власного капіталу та зобов'язань, а саме випереджаюче зростання останніх. По-друге, наростання концентрації фінансових активів у загальній структурі майна підприємства за рахунок розширення частки грошових коштів. Якщо станом на 01.01.2013 р. питома вага грошових коштів у фінансових активах становила 7,7%, то станом на 01.10.2016 р. вона досягла 40,4% [8]. Це означає, що наявне відхилення фінансового стану ПАТ «Мотор Січ» від стану фінансової рівноваги пов'язане із формуванням платіжного лишку фінансового капіталу підприємства.

Висновки і перспективи подальших розробок. Таким чином, результати проведеної оцінки фінансового стану ПАТ «Мотор Січ» на відповідність умовам статичної й динамічної фінансової рівноваги показали наявність постійних, але не критичних відхилень. Виявлені диспропорції в структурі й темпах розвитку майна та капіталу підприємства мають

глибинний рівень протікання, адже традиційні показники фінансового стану не відображають зародження кризових тенденцій. Так, коефіцієнт фінансової автономії ПАТ «Мотор Січ» впродовж 2013–2016 рр., не виявляючи спадного тренду, коливався в межах 0,65–0,70, які перевищують оптимальне значення цього показника, встановлене на рівні 0,5. Другий інформативний критерій традиційного аналізу – обсяг робочого капіталу – за період з 01.01.2013 р. до 01.10.2016 р. зріс у 2,85 рази, забезпечуючи формування 51% оборотних активів (при нормі 10%). Втім, за три квартали 2016 р. ПАТ «Мотор Січ» порівняно з аналогічним періодом 2015 р. втратив інтенсивність темпів економічного розвитку. Про це свідчить скорочення темпів чистого доходу від реалізації продукції майже на третину (29%) при більш інтенсивному падінні чистого прибутку на 25,7%, тобто на чверть [8]. Варто вказати, що фінансові витрати ПАТ «Мотор Січ» з обслуговування позикового капіталу створюють додатковий тиск на кінцевий фінансовий результат через дію ефекту фінансового важеля. Це означає, що недотримання умов фінансової рівноваги далось підприємству взнаки слабкістю щодо протистояння негативному впливу зовнішніх факторів ринкового середовища.

Наразі для ПАТ «Мотор Січ» важливим є відновлення руху в напрямку досягнення фінансової рівноваги, що дозволить йому зміцнити свій фінансовий потенціал. Коригування вектору розвитку має відбуватися шляхом збалансування темпів розвитку основних фінансових показників. По-перше, накопичений запас ліквідності доцільно спрямувати на погашення зобов'язань. Це дозволить зменшити тиск фінансових витрат на чистий прибуток підприємства, що особливо важливо за умов зниження доходів. По-друге, відновлення першості зростання власного капіталу в еталонній шкалі фінансової рівноваги потребує його поповнення за рахунок нерозподіленого прибутку.

Виконання цього завдання пов'язане із розширенням ринкової ніші для виробництва продукції ПАТ «Мотор Січ» як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках. У зв'язку з цим необхідною є підтримка державою стратегічно важливого підприємства для вітчизняної економіки, яка має здійснюватися через прямі та непрямі важелі політики уряду України. До перших варто віднести розширення державного замовлення на продукцію ПАТ «Мотор Січ» для якісного матеріального забезпечення обороноздатності України та інтенсифікації розвитку інших галузей промисловості.

Серед методів непрямої підтримки з боку держави ПАТ «Мотор Січ» потребує спрощення процедури отримання дозволів Державної служби експортного контролю та вдосконалення системи валютного регулювання. Діючі за чинним вітчизняним законодавством обмеження валютних операцій істотно впливають на стабільність зовнішньоекономічних відносин підприємства із замовниками ближнього і дальнього зарубіжжя, що негативно позначається на його конкурентних позиціях на світовому ринку. Останні зміни валютної політики в Україні щодо врегулювання ситуації у сфері грошово-кредитних та валютних відносин не дозволяють підприємству в повному обсязі проводити модернізацію виробництва, виконувати зобов'язання перед партнерами. Так, термін проведення розрахунків за експортно-імпортними операціями складає 90 днів, тоді як виробничий цикл комплектуючих матеріалів, вузлів, агрегатів, технологічного устаткування зарубіжних виробників, якими забезпечується процес виробництва ПАТ «Мотор Січ» на 40%, сягає до 500 днів. При цьому зарубіжні постачальники працюють на умовах авансових або гарантованих платежів. Це вимагає від підприємства залучення позикових коштів для фінансування розривів ліквідності. Фінансування попередньої оплати за рахунок джерел позикових фінансових ресурсів обумовлює відволікання коштів з обороту, залишаючи підприємству грошовий потік без еквівалентного обміну та, породжену ним, проблему пошуку джерел для погашення боргу. Це вносить дисбаланс у стан фінансової рівноваги ПАТ «Мотор Січ» на рівні ліквідності. Реалізація альтернативи авансовим платежам – акредитивної форми розрахунків – має низку складнощів, пов'язаних з низькими інвестиційними рейтингами вітчизняних банків.

Розвиток досліджень за науковим напрямом статті передбачає розширення кола об'єктів – вітчизняних підприємств – для оцінки відповідності їх фінансового стану умовам статичної й динамічної фінансової рівноваги, що сприятиме своєчасному розпізнаванню відхилень від еталонних показників та розробці ефективних заходів щодо зміцнення їх фінансового потенціалу та забезпечення фінансової стабілізації економіки України.

Література

1. Вальрас Л. Элементы чистой политической экономии / пер. И. Егорова, А. Белянина. – М.: Изограф, 2000. – 448 с.
2. Бланк И. А. Финансовая стратегия предприятия. – К.: Эльга, Ника-Центр, 2004. – 720 с.
3. Терещенко О. О. Антикризисное фінансове управління на підприємстві: монографія. – К.: КНЕУ, 2004. – 268 с.
4. Унковская Т. Е. Финансовое равновесие предприятия. – К.: Генеза, 1997. – 238 с.
5. Костирко Л. А. Диагностика потенциалу фінансово-економічної стійкості підприємства: монографія. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Харків: Фактор, 2008. – 336 с.
6. Грачев А. В. Финансовая устойчивость предприятия: критерии и методы оценки в рыночной экономике. – 3-е изд., перераб. – М.: Дело и Сервис, 2010. – 400 с.
7. Гудзь Т. П. Формування фінансової рівноваги підприємства: методологічний аспект // Актуальні проблеми економіки. – 2016. – № 7. – С. 8–15.
8. Фінансова звітність ПАТ «Мотор Січ» за період 01.01.2013–01.10.2016 рр. URL: <http://smida.gov.ua/db/participant/14307794>.

References

1. Valras, L. (2000). *Elements of pure economics. Trans. from Eng. I. Ehorova & A. Belyanina [Elementy chistoy politicheskoy ekonomii; per. s angl. I. Ehorova & A. Belyanina], Izohraf, Moskva, 448 s. [in Russian]*
2. Blank, I. A. (2004). *Financial strategy of enterprise [Finansovaiia strategiiia predpriatiia], Elga, Nika-Tsentr, Kiev, 720 s. [in Russian]*
3. Tereshchenko, O. O. (2004). *Financial crisis management at the enterprise: monograph [Antykryzove finansove upravlinnia na pidprijemstvi: monohrafiia], KNEU, Kyiv, 268 p. [in Ukrainian]*
4. Unkovskaya, T. E. (1997). *Financial equilibrium of enterprise [Finansovoe ravnovesie predpriatiya], Geneza, Kiev, 238 s. [in Russian]*
5. Kostyrko, L. A. (2008). *Diagnostics of enterprise financial and economic stability potential: monograph. 2nd ed. [Diahnostyka potentsialu finansovo-ekonomichnoi stiikosti pidprijemstva: monohrafiia; 2-e vyd.], Faktor, Kharkiv, 336 s. [in Ukrainian]*
6. Grachev, A. V. (2010). *Financial stability of enterprise: criteria and methods of evaluation in market economy. 3rd ed. [Finansovaya ustoychivost predpriatiya: kriterii i metody otsenki v rynochnoy ekonomiky. 3-e izd.], Delo i Servis, Moskva, 400 s. [in Russian]*
7. Gudz, T. P. (2016). *Formation of enterprise financial equilibrium: the methodological aspect [Formuvannia finansovoi rinvovahy pidprijemstva: metodolohichni aspekt], Aktualni problemy ekonomiky, No. 7, pp. 8–15 [in Ukrainian]*
8. *Financial statements of PJSC «Motor Sich» for 01.01.2013–01.10.2016 [Finansova zvitnist PAT «Motor Sich» za period 01.01.2013–01.10.2016]. URL: <http://smida.gov.ua/db/participant/14307794> [in Ukrainian]*

Стаття надійшла до редакції 14.02.2017.